

тарно са неким сродним остварењима Алексијевићевих савременика, српских православних монаха. Мислимо првенствено на *Автобиографију протосинђела Кирила Цејетковића* (која је написана средином 19. вијека, а објављена је из рукописа 1898. године), те на *Житије* архимандрита Герасима Зелића, које је објављено у Будиму, 1823. године.

Поред информативног списка литературе, која је коришћена приликом обликовања овог рукописа, у завршном дијелу монографије посебну вриједност представља сакупљена исцрпна библиографија радова Јоаникија Памучине, која чини лијеп предлог за сва нова истраживања и тумачења књижевног дјела овог писца.

Монографија Воја Ковачевића, под насловом *Књижевни рад Јоаникија Памучине и културне прилике код Срба у Херцеговини у доба националног буђења* (40-тих до 70-тих година 19. века), на добар начин користи доступну архивску грађу и изворе, добро сагледава релевантну историографску и књижевноисторијску литературу (П. Слијепчевић, Ј. Радуловић, Ј. Деретић, В. Максимовић, Л. Шекара и сл.), а затим пажљиво интерпретира изворне књижевне радове Јоаникија Памучине. У том смислу, упркос поменутих истраживачких пропустима, представља корисно истраживање дијелова занемарене српске књижевне баштине, значајно доприноси цјелокупној ревалоризацији досадашњих сазнања о развојним токовима српске књижевности 19. вијека, те га као таквог препоручујемо заинтересованој научној и књижевној публици.

Горан Максимовић

VRIJEDAN PODUH VAT

Irena Arsić, *Srpska pravoslavna crkva u Dubrovniku do početka XX veka*, Eparhija zahumsko-hercegovačka i primorska / Srpska crkvena pravoslavna opština u Dubrovniku / Ars libri, Trebinje / Dubrovnik / Beograd 2007, str.189.

Dr Irena Arsić, beogradska istoričarka književnosti, nastavnica na Univerzitetu u Nišu, već godinama „ore” i „kopa” po dubrovačkim arhivima i bibliotekama, uključujući i one Srpske pravoslavne općine, istražujući istoriju Srba pravoslavaca i katolika Srba u Dubrovniku. To je dio „srpske komponente u hrvatskoj povijesti” kako je to, pre pedesetak godina, formulirao poznati hrvatski historičar i dugogodišnji profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu dr Jaroslav Šidak (Beč, 1903 – Zagreb, 1986), otac moderne hrvatske historiografije. Rezultate dosadašnjih istra-

živanja dr Arsić objavila je već ranije u knjizi, *Dubrovački stampari i izdavači XIX veka*, (Beograd 2007). Odnosno godine 2004. objavila je tekstove Georgija / Đorđa Nikolajevića (Jasak, u Sremu, 1807 – Sarajevo, 1896) prvog dubrovačkog svjetovnog paroha, pod naslovom, *O Dubrovniku i o Dubrovčanima*. (O nacionalno-političkom radu Nikolajevića u Dubrovniku i Austrijskoj Dalmaciji vidi moju knjigu: R.Petrović, *Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX stoljeću*, Sarajevo–Zagreb, Svjetlost / Prosvjeta, 1982, drugo izdanje)

Kvalificirajući se za izučavanje kulturne povijesti Dubrovačke Republike, ranije je objavila obimnu monografiju, *Antun Sasin, dubrovački pesnik XVI veka* (2002), te priredila dopunjeno izdanje poznate knjige conte Luja Vojnovića, brata književnika Iva, *Istorija Dubrovačke Republike* (2005). Ovome treba dodati i nedavno tiskanu knjigu, zbornik radova, *Dubrovačke teme XIX veka* (2009). U ovoj zbirci uvrštene su ove teme: *O 'Karađurđevki' Meda Pucića*; *Pisma Meda Pucića upućena u Beograd*; „Matija Ban (Petrovo selo u Rijeci Dubrovačkoj, 1818 – Beograd, 1903) i kult svetog Save”; „Dubrovačka književnost dum Ivana Stojanovića”; „Stojanović, Vojnović i Ružić o Savindanu 1894. u Dubrovniku”; „Lik svetog Save u dvema dubrovačkim komedijama iz druge polovine XIX veka”; „Antun Fabris (1864–1904) – književni historičar, publicista, angažovani intelektualac”.

Kada se piše i govori o Dubrovniku u 19. stoljeću treba uvijek voditi računa o dimenziji te problematike. To nije više glavni grad jedne, pa neka je i minijatura, države – Dubrovačke Republike (što je bio do 1806/08) nego samo sjedište općine, kotara/sreza i okruga u strukturi prvo, relativno kratko, francuske okupacione uprave, a zatim sve do 1918. godine, austrijske odnosno austrougarske uprave u Austrijskoj Dalmaciji. Na prelazu iz 18-og u 19-to stoljeće Dubrovačka Republika ima oko 31.000 stanovnika, a sam Grad 5700 stanovnika (Grad unutar zidina 4175, Pile 1165, Ploče 365). Godine 1880. zabilježeno je 7245 stanovnika. Na početku 19. st. ima 230 Jevreja i 110 Srba pravoslavaca. Tokom tog stoljeća broj Srba raste te ih 80-ih godina ima oko 500, dok broj Jevreja pada na 75. Jasno je da stalno raste broj većinskog katoličkog stanovništva, bilo Hrvata ili ostalih, pretežno austrijskih činovnika. Stoga bi se mogla prihvatiti ocjena crnogorskog historičara Branka Pavićevića da je Dubrovnik „ostao gradić skoro neznan opsegom i brojem stanovništva”. No Dubrovnik je i u modernom vremenu poznat po tome što je baštiniio slavu Dubrovačke Republike. Po tome je i za proučavanje srpske komponente u njegovoj povijesti važnije samo mjesto gdje žive nego sam broj Srba. I o tome treba voditi računa kada se o tome raspravlja i piše.

Knjiga, *Srpska pravoslavna crkva u Dubrovniku do početka XX veka*, ima ova poglavlja: Od osnivanja grada; Pokušaj zasnivanja crkve; Crkva sv. Đurđa na Posatu; Crkva sv. Arhanđela Mihajla na Boninovu.

Dorđe Nikolajević; Crkva sv. Blagoveštenja u centru Grada. Božo Bošković; Poslednje decenije XIX veka. Svetosavske svečanosti; Literatura; Sažetak/Summary; Prilozi; Hronologija važnijih događaja; Napomene. Radi se o zanimljivoj i korisnoj knjizi koja izvlači iz višegodišnjeg zaborava brojne teme i dileme, te ih rezultatima novih istraživanja dopunjava, obogaćuje i obrađuje u skladu sa načelima savremene naučne metodologije.

U prvom dijelu obrađuju se korijeni vezani za ime Save Vladislavića, grofa Raguzinskog i njegov posjed na Posatu (danas u Zagrebačkoj ulici kod Doma vatrogasaca) na kojem će biti podignuta prva srpska pravoslavna bogomolja u Dubrovačkoj Republici i uz nju groblje. Ta crkva i danas postoji, a posvećena je sv. Đorđu, po dubrovački sv. Đurđu. U predjelu Pile postoji i katolička crkva sv. Đurđa, ali i u pitoresknom Orašcu na zapadnoj strani dubrovačke općine. Crkva sv. Đurđa je prva „u Gradu” uz koju se veže historija Srpske pravoslavne crkvene općine dubrovačke, sve do naših dana. Crkva sv. Đurđa na Posatu, od godine 1804, bila je smatrana i crkvom Ruske pravoslavne crkve. Za to se izborio tadašnji ruski konzul u Dubrovačkoj Republici Fonton, porijeklom Francuz a po vjeri katolik. Ovo rusko obilježje danas ima i posebnu važnost zbog sve veće posjete ruskih turista, pa i njihove potrebe, ako to žele, da se i tu pomole Bogu. Zato bi ovu „srpsko-rusku” pravoslavnu crkvicu trebalo obnoviti i kao spomenik kulture učiniti pristupačnom javnosti, posebno u ljetnim mjesecima za vrijeme glavne turističke sezone (R. Petrović, Ruski konzulat u Dubrovniku od osnivanja do 1878. godine, Radio-Sarajevo – Treći program, knjiga 71, 1991.2).

Idući kronološkim redom dolazi drugi, na neki način prelomni period; to su tridesete godine 19. st. i dolazak u Dubrovnik Đorđa Nikolajevića koji će postati prvi svjetovni paroh dubrovačke srpsko-pravoslavne parohije i istaknuta ličnost u Dalmaciji. Kasnije je bio vladika i mitropolit Dabrobosanski u Sarajevu pod austrougarskom vlašću, gdje je i umro. U Dubrovniku i u austrijskoj Dalmaciji on je razvio široku aktivnost, što je do sada dosta poznato i o tome je i pisano. U njegovo vrijeme izgrađuje se druga pravoslavna crkva u Dubrovniku. To je crkva sv. Arhandela Mihajla na Boninovu, tada dosta udaljenom od Grada, i uz nju pravoslavno groblje. Crkva je danas najviše u funkciji grobaljske kapele prigodom sahrana. Građena je od 1831–37. g. Pravoslavno groblje (sada su sva groblja komunalni objekti o kojima brine vlast) postoji i danas i ima status spomenika kulture, ali služi svrsi zbog kojeg je nastalo. Na njemu je sahranjen i poznati srpski književnik Milovan Glišić (Gradac kod Valjeva, 1847 – Dubrovnik, 1908) i beogradski historičar Jorjo Tadić (Starigrad na Hvaru, 1899 – Beograd, 1969). Pored Srba pravoslavaca tu su sahranjeni i drugi pravoslavci, posebno Rusi. Postoji u Dubrovniku, u Lapadu i katolička župna crkva sv. Mihajla i uz nju poznato groblje „na Mihajlu” ili „groblje dubrovačkih plemića” gdje počivaju i braća Vojnovići, knezovi užički, književnik Ivo (Dubrovnik, 1857 – Beograd, 1929) i historičar Lujo (Split, 1864 – Zagreb, 1951).

Treća faza je izgradnja velike parohijalne crkve, u centru Grada, među zidinama. Radi se o crkvi sv. Blagoveštenja izgrađenoj u srpsko-bizantijskom stilu. Dugo je trajala izgradnja tog monumentalnog sakralnog objekta, od 1865. do 1877. godine. Izgradnju su pratile brojne poteškoće i prepreke koje je trebalo savladati. Isto kao i kod izgradnje crkve na Boninovu, trebalo je razriješiti imovinsko-pravne odnose, pronaći teren, dobiti odgovarajuće dozvole, izraditi projekt i naći izvođača. Kod crkve sv. Blagoveštenja i sama lokacija unutar najvrednijeg dijela Dubrovnika, u srcu stare gradske jezgre, zahtijevala je dodatne napore, ne samo materijalne nego i ideološke. Uz to močvarni teren bio je neobično težak za izgradnju sigurnih temelja. Trebalo je nabaviti posebne balvane, kolje i šipove kako bi se temelj učvrstio. Građa je dopremana sa otoka Mljeta. Zanimljivo je da je sve pravne i administrativne poslove vodio poznati javni radnik, odvjetnik dr Kosta Vojnović (Herceg Novi, 1832 – Dubrovnik, 1903) otac Iva i Luja, te brat Đorđa Vojnovića (1840–1895), gradonačelnika Herceg Novog i kasnijeg, poslije Stefana Mitrova Ljubiše (1824–1878), predsjednika Dalmatinskog sabora u Zadru (F. Šišić, *Dr Konstantin knez Vojnović Užički*, Ljetopis JAZU za 1909, sv. 2, Zagreb 1910.)

Autorka se dobro naradila pa i namučila sakupljajući sve te podatke, potrebne da što bolje obradi i osvijetli prilike u kojima je taj – i za današnje vrijeme – veliki građevinski poduhvat bio doveden do kraja. Posvećenje crkve je obavljeno 1877. g. – u vrijeme ustanka u Hercegovini – uz svečanosti i u prisustvu brojnih gostiju. Ispravno je u studiji istaknuto mjesto Boža Boškovića (1815–1879), bogatog trgovca, gazde, koji je sa grupom drugih dubrovačkih Srba trgovaca, većinom porijeklom iz Hercegovine i Boke, osiguravao velika sredstva. Bilo je i donatora. Božo Bošković se javlja u to vrijeme kao spiritus movens svega što je vezano za crkvenu općinu dubrovačku. Njegov rad ni do danas nije u potpunosti opisan, a zavrijedio bi i posebnu studiju. Dr Arsić je sve te podatke sabrala na jednom mjestu, u knjizi o kojoj pišemo, interpretirala i napravila cjelinu. Knjiga tako postaje siguran vodič svima onima koji se zanimaju za tri pravoslavne crkve u Dubrovniku ali i za srpsku manjinsku zajednicu. I u tome je jedna od njenih vrijednosti. Ima naravno i drugih.

Obradeno je, u glavnim crtama, i vrijeme poslije 1878. godine, kada se osnivaju brojne srpske ustanove i udruge – muški pjevački hor „Sloga”, nezamjenljiv u svečanim liturgijama, srpska plehna muzika, srpske štamparije i listovi, knjižare, izdavači. Dubrovačko radničko društvo je prosrpske orijentacije. Početkom 20 st. osniva se i Matica srpska dubrovačka.

Čitajući ovu monografiju o tri pravoslavne crkve u Dubrovniku možemo pratiti i izrastanje ne velike, ali zato i ne manje važne srpske manjinske zajednice u Dubrovniku. Njena elita su trgovci i zanatlije, veći i manji, ali ne i brojni. To su pravi buržuiji u socijalnom smislu. Većina ostalih Srba se bavi nekim nižim poslovima. Evidentno je također učešće kako

Srba pravoslavaca tako i katolika Srba, praktično u svim aktivnostima društvenog života. A crkva sv. Blagoveštenja sa arhivom, muzejem i bogatom bibliotekom je centar okupljanja, kako u 19. st. tako i kasnije.

U današnje vrijeme, u novim društveno-političkim prilikama ova bogata baština je u vlasništvu Srpske pravoslavne crkvene općine. Ali kao spomenik, prema pozitivnim propisima i ustavu Republike Hrvatske, spada i u hrvatsko kulturno nasljeđe, o čijem održavanju treba da brine i država.

Treba još dodati da je knjiga, *Srpska pravoslavna crkva u Dubrovniku do početka XX veka*, tiskana u dva formata, većem i manjem, na ćirilici, ekavicom, i na latinici, ijekavicom. Luksuzno je opremljena brojnim ilustracijama. Priprema se i izdanje na engleskom jeziku. Izražavam nadu da će biti i drugo izdanje, posebno ono malog formata. Tada bi trebalo neke sitnice uskladiti s dubrovačkom tradicijom (próto je paroh, ali próto je zidar – poduzetnik, Grkavac a ne Grkovac, u Stonu a ne na Stonu, itd.).

Rade Petrović

ДУБРОВАЧКА КЊИЖЕВНОСТ У БИБЛИЈСКОМ И ПОСЛОВИЧКОМ КОНТЕКСТУ

Бојан Ђорђевић, *Библијски и пословички искази у дубровачкој књижевности*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2009.

У години која је за нама добили смо још једно вриједно остварење из области упоредног проучавања књижевности, а у издању Института за књижевност и уметност из Београда. Овога пута ради се о књизи Бојана Ђорђевића, познатог и признатог научника на пољу књижевних истраживања, чија књига за предмет проучавања има интертекстуалне везе библијских и пословичних исказа са дјелима дубровачких писаца 16, 17. и 18. вијека. Циљ књиге је био да се утврде модели поетичке транспозиције библијских и пословичних исказа у дјелима дубровачких писаца, њихова поетичка функција као и разлози због којих их одређени пјесник употребљава. Аутор не само да је испунио очекивања и да је темељно истражио ову проблематику већ је и назначио нове правце у проучавању дубровачке књижевности.

Књига је подијељена на три дијела од којих прва два садрже по четири текста, док трећи дио обрађује једну тему. Први текст првог дијела књиге односи се на дубровачког пјесника Мавра Ветрановића, „типичног представника хришћанске ренесансе”, који је тематско-мотивске склопове свога дјела обликовао по узору на библијску